

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Tóth János

Bioetika – Környezetetika – Irányzatok a környezetetikában

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

9.2 LECKE IRÁNYZATOK A KÖRNYZETETIKÁBAN

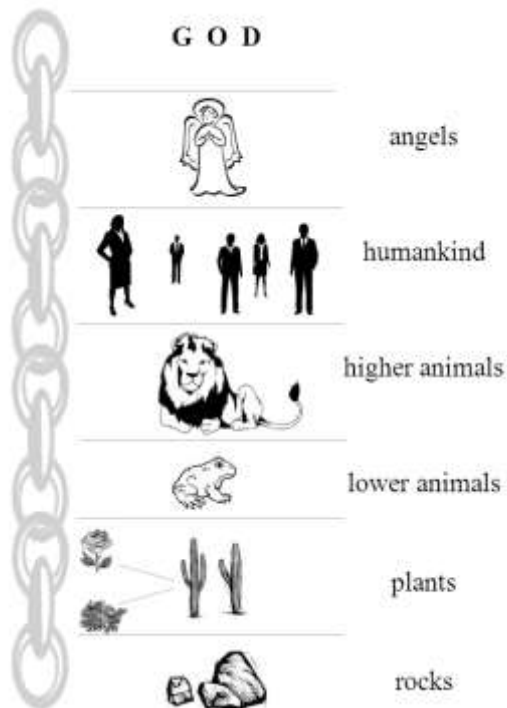
A környezetetikában számtalan megközelítés és irányzat létezik. Terjedelmi korlátok miatt ebben a leckében csak a biocentrizmussal, a föld etikával és a fák jogaival foglalkozunk. Az utóbb két esetben a „föld” és a „fák” is metafórikusan utal a földi ökoszisztémákra, illetve általában az élő természeti entitásokra (hegyekre, völgyekre, folyókra.) A biocentrizmus úgy is értelmezhető, mint a modernítésra jellemző individualista gondolkodásnak egy radikális kiterjesztése. Ezzel szemben mind a földetika, mind a fák jogai az ökológiai gondolkodásra jellemző holista álláspontot képviseli. Az ökológiai holizmus elvileg pozitív hatást gyakorolhat általában a holisztikus gondolkodásra.

9.2.1 Biocentrizmus

Az állatvédelem, ami az egyik legnépszerűbb zöld gondolkodás, etikai centrumában az érzőképeség áll. Biológiai szempontból az érzőképeség azonban nem cél, hanem csak eszköz. Ezért, ahogy azt a biocentristák is hangsúlyozzák nem az érzőképeség, hanem maga az egyedi élet (organizmus) kell, hogy jelents az erkölcsi figyelembevétel kritériumát.

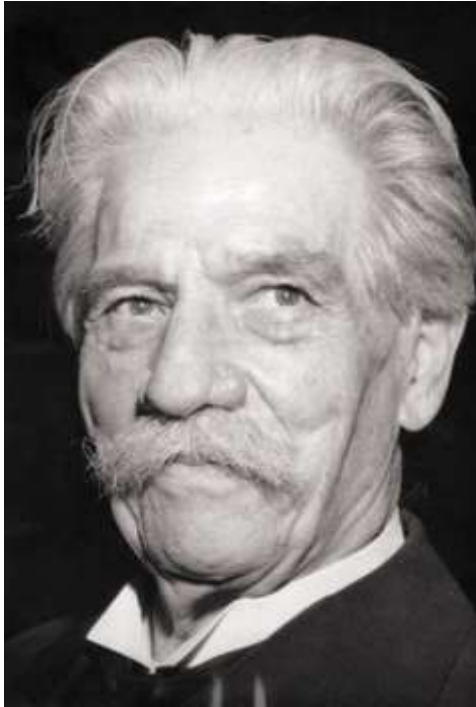
Kenneth Goodpaster (1978) „*élet-princípiumról*”, míg **Paul Taylor** (1981 és 1986) „*az élet teleologikus középpontjairól*” beszél. Minden egyed egy teleologikus élet-központ, ezért egyforma belső értékkel rendelkezik, és így jogosult az erkölcsi tiszteletre. Ezt a deontológikus álláspontot **egalitáriánus biocentrizmusnak** nevezzük. Kezdetben a mélyökológus **Arne Næss** is híve ennek a nézetnek.

Robin Attfield (1987) **hierarchikus biocentrikus** nézetet képvisel, mely szerint minden egyed rendelkezik belső értékkel, de bizonyos lényeknek (például az állatoknak) magasabb a belső értékük. Nézete egészen **Arisztotelészre** vezethető vissza, aki szintén hierarchikus különbséget tett a természeti létezők között: *ásványi anyagok, növények* (vegetatív lélek) *állatok* (érző lélek) és *ember* (eszes lélek). Ez alapozta meg a középkorban oly népszerű „*Létezők Nagy Láncának*” tanát, amely egyetlen hierarchikus sorba rakta az anyagi és szellemi létezőket az ásványi anyagoktól az emberen át az ember felett álló szellemi létezőkig, úgy mint Szeráfok, Kerubok, Trónusok és a piramis csúcsán Isten.

A létezők nagy lánc. Forrás: http://gabrielegan.com/publications/Egan2011a_files/fig-1.gif

Az *élet tiszteletének* az elvét **Albert Schweitzer** (1965) fogalmazta meg, és noha nem használta a biocentrizmus kifejezést, de először ő gondolkodott ebben a szellemben. (Az ember) „*Jónak fogadja el: az élet védelmét, az élet elősegítését, és azt az álláspontot, amely a fejlődőképes életet a legmagasabb értéknek tekinti. Rossznak fogadja el: az élet elpusztítását, megsértését, és a fejlődőképes élet elnyomását. Ez a morál legalapvetőbb elve.*” Tehát az élet nem egy értéksemleges jelenség az univerzumban. Az élet önmagában jó, inspiráló és tiszteletet érdemlő. Schweitzer megpróbált *az élet tiszteletének az elve* szerint élni: például a szúnyogot inkább kivitte a szobából, ahelyett, hogy elpusztította volna őket/azokat.

Albert Schweitzer 1955. Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Albert_Schweitzer#/media/F%C3%A1jl:Bundesarchiv_Bild_183-D0116-0041-019,_Albert_Schweitzer.jpg

Minden élő – érvel **Hans Jonas** (1966) – *igenli* önmaga létét a nemléttel szemben. Ez a primer „igen” – vagyis az élet és a halál szembeállítás –, az érték legalapvetőbb forrása. A célok megléte kitüntetett sajátossága az életnek. A célokkal való rendelkezés képessége eleve magasabb rendű a létezés bármely cél nélküli formájával szemben. Mindezek alapján Jonas a földi természet belső értékéről, az értékek objektivitásáról, s egy életközponú etika kidolgozásának a szükségességéről beszél.

Holmes Rolston (1993) – a híres amerikai környezetetikus – megpróbálja biocentrikus alapon egyesíteni a biocentrizmust és a holizmust. Érvelése szerint az egyedek belső értékét a fajok koncentrált formában hordozzák. Ugyanannyira ésszerű azt mondani, hogy az egyed a fajban létezik, mint azt, hogy a faj az egyedekben. A lényeg a dinamikus formában van. Hasonló módon érvel a faj és az ökoszisztéma viszonyával kapcsolatban is. Rolston az ökoszisztémák, legalábbis a virágzó és evolúciós szempontból is termékeny ökoszisztémák jellemzése érdekében egy új értéket: az ún. *rendszerérték* (*systematic value*) fogalmát vezeti be

9.2.2 Földetika

Aldo Leopold (1887–1948): amerikai erdész, vadász, természetíró, az első környezetetikus és természetvédő. Nagy hatást gyakorolt rá, hogy az állam megbízta őt a farkasok kiirtásával, amit később praktikus és etikai okok miatt is ellenezett. Főműve: *A Sand County*

Almanac (1949). Leopold kulcsfogalmai a következők.

Leopold (balra) 1946-ban

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/Aldo_Leopold#/media/F%C3%A1jl:Leopold-Murie.jpg

(*Élet piramisa*) Leopold a »természet egyensúlya« helyett táplálkozási láncokról, energia-szökőkutakról és az élet piramisáról beszél. A földi élet kezdetén az élet piramisa lapos volt, az energia-szökőkutak rövidek és egyszerűek. Az evolúció eredményeképpen a táplálékláncok egyre bonyolultabbakká váltak, és az élet piramisa egyre magasabb lett. Egy ökoszisztémában minden organikus szint (réteg) legalább egy nagyságrenddel nagyobb, mint az őt követő szint, így alakul ki az élet piramisa. Az életpiramisában az ökológiai folyamatokat az őshonos növények és állatok biztosítják, ezért nem szabad őket kiirtani!

E folyamatok eredményeképpen jelent meg az ember is a Földön. Leopold szerint az ember a természet része és ez a tézis nemcsak a természeti, hanem a modern emberre is igaz. Az egy másik kérdés, hogy a modern ember egyre közvettebb módon kapcsolódik a természethez és a modern ember ezt a közvetettséget elkülönülésként éli meg.

Az ember azonban szinte a megjelenésétől fogva rombolta az őt létrehozó és eltető ökológiai struktúrát, és így a természet történetében először fordul elő, hogy az élet piramisa nem

magasodik, hanem csökken, a táplálékláncok és az energia-szökőkutak nem hosszabbodnak, hanem rövidülnek. Tehát az ember hatására korunkban az élet piramisai és táplálkozási láncjai egyszerűsödnek és rövidülnek. Ez ellentétben áll a korábbi folyamatokkal.

(Tulajdon) Leopold bírálja a magántulajdon intézményét, amely a belső értékkel is rendelkező földet dologként kezeli (eldologiasítja). A magántulajdon intézménye lehetőséget ad arra, hogy önmagában belső értékkel rendelkező entitásokat a tulajdonos dologként kezelje. Ezt példázza Leopold egy homéroszi történettel. *„Mikor az isteni Odüsszeusz visszatért a trójai háborúból, házának tizenkét rabszolgaeányát akasztotta fel egyetlen kötélre – arra gyanakodott, hogy távollétében nem viselkedtek helyénvalóan. Senki sem kérdőjelezte meg eljárásának helyességét. A rabszolgaleányok tulajdonai voltak. A tulajdon eldobása pedig – akárcsak napjainkban – gyakorlati ügy volt, nem jó és rossz kérdése.”*

Tehát a tulajdonos a földet és a hozzátartozó természeti entitásokat belső értékkel nem rendelkező dolgoknak tekinti, amelyekkel bármit megtehet. Leopold szerint a tulajdonosnak törődnie kell a tulajdonában levő ökoszisztéma jólétével és felelősséggel tartozik irántuk.

Leopold nem azt mondja, hogy a földet adjuk állami vagy közösségi tulajdonba, hiszen a tulajdonos „személye” önmagában nem oldja meg a fenti problémát. Az állam vagy egy parciális közösség ugyanúgy lehet rossz és kizsákmányoló tulajdonos, mint az egyén, ahogy azt a létező kommunizmus környezetpusztító gyakorlata is mutatja. (Sőt ezek a példák azt mutatják, hogy a kommunista állam nagyon rossz tulajdonos volt és még a kapitalista államnál is jobban kizsákmányolta a környezetet.) Ezzel szemben Leopold azt javasolja, hogy a földtulajdonosok etikusan viszonyuljanak a tulajdonukhoz: magántulajdon + felelős gazdálkodás.

(Földetika) Leopold (1949) felhívja a figyelmet arra, hogy a mai napig nincs olyan etikai norma, amely az ember és a föld (természet) kapcsolatát szabályozná. Megfogalmazza a föld-etika alapelvét: *„Valami akkor jó, helyes, ha segít megőrizni az élő közösségek egységét, stabilitását és szépségét. Rossz ha nem így cselekszünk.”* Leopold azt szeretné, hogy a föld-etikát követve a *Homo sapiens* változtassa meg az ökológiai szerepét: az életközösségek leigázójából azok tagjává, polgárává váljon.

A „land ethic” egy általános kötelességet ír elő az ember számára az ökológiai életközösség (ökoszisztéma) egészével kapcsolatban, amely kiegészíti a korábbi etikai elveket. Ennek alapja a természet szeretete, amelynek nemcsak érzelmi, hanem intellektuális komponense is van. A természetvédelem mit sem ér, ha hiányzik belőle a földhasználat elmélyült ismerete. Nem mondhatunk le az ekéről, de sikeres használatához a célok pontosabb és óvatosabb kijelölésére van szükség.

9.2.3 A fák jogai

A Dél-kaliforniai Egyetem jogászprofesszora, Christopher Stone (1972) javaslata szerint a fáknak és egyéb természeti létezőknek ugyanolyan státussal kellene rendelkezniük, mint a vállalatoknak. *„adjuk meg a törvényes jogokat az erdőknek, az óceánoknak, a folyóknak és minden környezetünkben lévő természeti tárgynak”.*

Ahhoz, hogy a természet **jogalanyisága** megvalósuljon, három feltételnek kell teljesülnie:

- (i) képesnek kell lennie arra, hogy jogi cselekményeket kezdeményezzen saját érdekében (képviselő útján ez megvalósítható);
- (ii) a bíróságnak figyelembe kell vennie a vele (tehát nem tulajdonosával!) szemben elkövetett jogsérelmet;
- (iii) a jogorvoslat kedvezményezettje is közvetlenül ő kell legyen (tehát nem a tulajdonosa!).

Stone szerint ha a fák, az erdők és a hegyek jogi státust kapnának, akkor saját jogon képviselhetnék őket a természetvédő egyesületek, sőt, jogi személyként ezek a természeti létezők kártérítést is követelhetnének, ha bebizonyosodik, hogy emberi tevékenység okozta károsodást szenvedtek. Ekkor kritikus helyzetekben nem automatikusan a rövid távú gazdasági érdekek érvényesülnének, de nem is feltétlenül a zöld érdekek, hanem egy bíróság döntene a környezeti és a gazdasági érdek konfliktusában.

Lehetnek-e a fáknek jogai?

Forrás:

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Beinn_Eighe_Pinus_sylvestris_6.jpg

(Tóth János, SZTE)

Kérdések

- 1.Értelmezze az élet tiszteletének az elvét!
2. Jonas szerint mi az érték legalapvetőbb forrása?
3. Mi a lényege a biocentrizmusnak?

4. Értelmezze a különbséget az egalitáriánus és hierarchikus biocentrizmus között!
5. Mit jelent a „Létezők Nagy Láncá” tan?
6. Hogyan szól a földetika alapelve?
7. Mi Leopold álláspontja a tulajdonnal kapcsolatban?
8. Mutassa be Rolston szintézisét!
9. Hogyan kell értelmezni a „fák jogai” kifejezést?
10. Stone szerint kinek kell dönteni a környezeti és a gazdasági érdekek konfliktusában?

Szakirodalom:

Albert Schweitzer (1981): *Életem és gondolataim*. Budapest, Gondolat.

Stone, Christopher (2005): Legyenek-e a fáknak jogaik. In Lányi András - Jávor Benedek (szerk.): *Környezet és etika*. Szöveggyűjtemény L'Harmattan Budapest.

Tóth I. János (2005): *Fejezetek a környezetfilozófiából. Szerzők és irányzatok*. JATEPress, Szeged 2005. (2. és 10. fejezet)